

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;  
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.01

**МАКАРОВ А.І.**

**ТЕОРІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА  
ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ПОЗАВИДОВОЇ МЕТОДИКИ  
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ**

У статті проаналізовано теоретичні напрацювання вчених у галузі кримінального права та кримінології щодо злочинів, які вчиняються відносно представників влади та працівників поліції. Вказаний аналіз здійснено крізь призму можливості використання таких положень для формування позавидової методики розслідування злочинів, які вчиняються відносно працівників поліції. Виокремлено основні напрацювання у галузі кримінально-правових наук та сформовано основні напрями їх використання під час формування криміналістичної методики розслідування таких злочинів.

**Ключові слова:** злочин, працівник поліції, методика розслідування, кримінальне право, кримінологія.

В статье проанализированы теоретические наработки ученых в области уголовного права и криминологии о преступлениях, совершаемых в отношении представителей власти и сотрудников полиции. Указанный анализ осуществлен через призму возможности использования таких положений для формирования позавидовой методики расследования преступлений, совершаемых в отношении работников полиции. Выделены основные наработки в области уголовно-правовых наук и сформированы основные направления их использования при формировании криминалистической методики расследования таких преступлений.

**Ключевые слова:** преступление, работник полиции, методика расследования, уголовное право, криминология.

The article analyses the theoretical work of scientists in the field of criminal law and criminology on crimes committed against government officials and police officers. The aforementioned analysis was carried out through the prism of the possibility of using such provisions to form extra-ordinary methods of investigating crimes committed against police officers. The main developments in the field of criminal justice are distinguished and the basic directions of their use in forming the forensic methodology of investigation of such crimes are formed.

**Key words:** crime, police officer, investigation methodology, criminal law, criminology.

**Актуальність теми.** Сучасний розвиток криміналістичної науки характеризується процесами деталізації її заключного розділу – методики розслідування злочинів. Аналітичне опрацювання дисертаційних досліджень останніх років свідчить, що вказаний процес відбувається за декількома напрямками: по-перше, відбувається процес наукової конкретизації, обґрунтування та доповнення усталених криміналістичних методик щодо розслідування «традиційних» злочинів, зокрема умисних вбивств, крадіжок, корисливо-насильницьких злочинів тощо; по-друге, формуються комплексні видові методики розслідування інноваційних форм злочинної діяльності; по-третє, спостерігається інтенсифікація процесів розроблення позавидових методик розслідування злочинів, які базуються на виокремленні особливостей особи злочинця, особи потерпілого,

обстановки вчинення злочину тощо. Досліджуючи вказану проблематику Р.С. Степанюк відзначає, що помітно активізувались пошуки у галузі криміналістичної методики, зокрема на цей час дійсно дискусійними залишаються: а) класифікація окремих криміналістичних методик за призначенням; б) структура методики розслідування певного виду (групи) злочинів; в) формування і реалізація комплексної методики розслідування; г) питання етапізації процесу розслідування за чинним КПК України; д) необхідність включення до структури окремих криміналістичних методик особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій; е) проблеми формування методики судового розгляду кримінальних справ [1]. Повністю підтримуючи вказану наукову позицію, слушно акцентувати увагу на необхідності активізації наукового пошуку у напрямі формування позавидових методик розслідування кримінальних правопорушень, зокрема й тих в основу котрих покладено особливості потерпілого, зокрема специфіка його професійної діяльності. Аналітичне опрацювання даних щодо оперативної обстановки в окремих регіонах України та даних стосовно структури злочинності свідчить, що постійно зростає кількість кримінальних правопорушень, де потерпілими є працівники поліції. У той же час, розслідування таких злочинів супроводжується значними труднощами, які пов'язані зокрема й з відсутністю позавидової методики розслідування таких кримінальних правопорушень. Опрацювання дисертаційних досліджень, свідчить, що науковцями у переважній більшості приділяється увага формуванню методик розслідування окремих категорій злочинів вчинених працівниками правоохоронних органів під час виконання ними своїх службових обов'язків, а науковий пошук щодо особливостей розслідування злочинів, вчинених відносно працівників поліції здійснюється доволі фрагментарно, на рівні окремих наукових статей.

Формування положень нової методики розслідування злочинів складний процес в основі якого, на нашу думку, є декілька основних складових: по-перше, аналіз та узагальнення наявної слідчо-оперативної практики з метою виокремлення: а) типових проблем, які виникають під час розслідування таких злочинів; б) систематизації найкращих тактичних рішень, які сформовані практикою для закладення їх в основу нової методики; по-друге, опрацювання наявного теоретичного матеріалу із суміжних галузей наукового знання, задля формування відповідних теоретичних положень конкретної методики розслідування.

Саме тому, розпочинаючи власний науковий пошук у напрямі формування позавидової методики розслідування таких злочинів, існує необхідність аналізу та систематизації наявних наукових напрацювань наук кримінально-правового циклу для чіткої конкретизації предмета та меж власного наукового дослідження, а також виокремлення комплексу проблемних питань, які потребують першочергового вирішення на науковому рівні.

**Метою цієї статті** є систематизація наукових напрацювань у галузі кримінального права та криминології щодо кримінально-правової охорони життя та здоров'я представників влади, зокрема працівників поліції, а також основних положень щодо протидії таким злочинам.

**Викладення основного матеріалу.** Аналітичне опрацювання наукового доробку вчених свідчить, що досліджувана нами проблематика була предметом уваги вчених у галузі кримінального права. Як відзначає М.В. Даньшин, зв'язок кримінального права і криміналістики зумовлюється тим, що ці науки спільно вивчають злочинність, хоча і під різними кутами зору. Кримінально-правові положення і поняття («суб'єкт злочину», «склад злочину», «спосіб злочину», «співучасть у злочині») є вихідними при формуванні криміналістичних характеристик злочинів окремих видів та розроблення методик їх розслідування. Також кримінально-правові норми та відповідні положення використовуються під час формування багатьох теоретичних положень і рекомендацій криміналістичної тактики (наприклад, тактичних прийомів допиту підозрюваного, свідків, потерпілого). Таким чином, особливо важливе значення для криміналістики мають її зв'язки з науковою кримінального права. Досліджуючи норми кримінального закону, відповідні їм кримінально-правові відносини, злочини як суспільно небезпечні діяння, заходи протидії злочинності та інші важливі елементи кримінально-правової відповідальності, наука кримінального права не лише вирішує власні завдання, але й слугує методологічною основою для всіх наукових юридичних знань кримінального циклу [2]. Не менш тісні взаємозв'язки існують між криміналістикою та криминологією, які досліджують відповідні об'єкти у межах відповідного предмета цих наук та використовуючи методологію, яка є найоптимальнішою для кожної із них. Слушно зауважити, що виступаючи як синтетична наука, яка інтегрує у собі значну знань з інших галузей, криміналістика використовує окремі напрацювання криминологічної науки, яка ґрунтовно досліджує такі категорії як «особа злочинця» та «механізм кримінальної поведінки» тощо.

У контексті цього, необхідно відзначити дисертаційне дослідження І.М. Ізай на тему «Кримінально-правова протидія втручанню в діяльність працівників правоохоронних органів» [3]. У межах вказаного дисертаційного дослідження вченою: обґрунтовано соціальну зумовленість криміналізації посягань на службову діяльність працівників правоохоронних органів; розкрито системні зв'язки норм кримінального закону, які забезпечують протидію втручанню у діяльність працівників правоохоронних органів; охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, що полягають у втручанні у діяльність працівників правоохоронних органів; окреслено проблеми кримінально-правової кваліфікації таких злочинів. Під час формування відповідної криміналістичної методики розслідування положення вказаного наукового дослідження можуть бути використані для обґрунтування криміналістичної класифікації злочинів проти працівників поліції. Крім того, окреслені у даному дослідженні об'єктивні ознаки втручання у діяльність працівника правоохоронного органу можуть використовуватись для конкретизації способів вчинення злочину проти працівників правоохоронних органів, зокрема працівників поліції. Корисними для формування криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів є положення вказаної роботи щодо мотивів та мети таких злочинів.

Також, аналізу потребує дисертаційне дослідження А.С. Габуди на тему «Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеними владними повноваженнями» [4] у якому: проведено історичний аналіз становлення кримінальної відповідальності за опір працівникам органів влади; охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу опору особам, наділеними владними повноваженнями; виокремлено відмінності між такими злочинами та іншими кримінальними правопорушеннями. У контексті предмету нашого дослідження особливий інтерес становлять положення вказаної дисертації щодо характеристики сутності та ознак опору представникам влади, які можуть бути використані під час аналізу способів вчинення злочинів щодо працівників поліції.

Продовжуючи, звернімо увагу на дисертацію М.М. Магомедова на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу» [5]. У даному дослідженні вченим проведено: історичний аналіз законодавства щодо кримінальної відповідальності за посягання на життя працівника правоохоронного органу; юридичний аналіз складу злочину щодо посягання на життя працівника правоохоронного органу; охарактеризовано потерпілих від таких злочинів; проведено порівняльний аналіз особливостей кримінальної відповідальності за такі злочини; надано пропозиції з оптимізації кримінально-правової охорони таких осіб, зокрема під час виконання ними завдань з охорони громадського порядку. Вивчення вказаної дисертації свідчить, що окремі її положення можуть бути використані як підґрунтя деталізації способів вчинення злочинів відносно працівників поліції, а також особливості вчинення таких злочинів під час виконання працівниками поліції функцій з охорони громадського порядку, що дозволить розробити детальну характеристику обстановки вчинення окремих злочинів проти працівників поліції.

Заслуговує на увагу й дисертаційне дослідження А.В. Кузьміна на тему: «Кримінально-правова охорона особистості співробітника правоохоронних органів» [6]. У представленому дослідженні обґрунтовані передумови криміналізації та пеналізації злочинів цієї категорії; узагальнено досвід кримінально-правової регламентації відповідальності за такі злочини у законодавстві зарубіжних країн; встановлено основні кримінологічні особливості та тенденції характерні для таких злочинів. У контексті формування позавидової методики розслідування злочинів, вчинених відносно працівників поліції теоретичні напрацювання вченого можуть бути використані для формування криміналістичної класифікації злочинів, вчинених відносно працівників поліції, а також аналізу окремих елементів їх криміналістичної характеристики.

Необхідно звернути увагу на дисертацію І.Є. Сулейманової за темою «Насильницькі злочини проти представників влади у сфері порядку управління: кримінально-правове та кримінологічне дослідження» [7]. Особливу цінність для формування досліджуваної нами позавидової методики становлять положення щодо класифікації злочинів проти законної діяльності представників влади; виокремлені авторкою суб'єктивні та об'єктивні детермінанти вчинення таких злочинів, а також особа злочинця і потерпілого; напрями попередження насильства щодо осіб цієї категорії та їх близьких родичів.

Також необхідно проаналізувати дисертаційне дослідження М.В. Семенкова на тему «Кримінально-правова і кримінологічна характеристика посягання на життя співробітника правоохоронного органу» [8] у якому: визначено місце особистості працівника правоохоронного органу у системі об'єктів кримінально-правової охорони; проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки посягання на життя працівника правоохоронного органу; запропоновано кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють такі злочини; проаналізовано віктимоло-

гічні особливості таких злочинів; систематизовано причини та умови вчинення цих злочинів, а також запропоновано основні напрями їх попередження. Усі вказані напрацювання можуть слугувати теоретичною основою для формування криміналістичної характеристики злочинів, які вчиняються щодо працівників поліції.

Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження А.К. Мирошніченко «Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду» [9]. У даному дослідженні автором: в історичній ретроспективі досліджено становлення кримінальної відповідальності за злочини, вчинені проти працівників правоохоронних органів та суду з мотивів помсти; охарактеризовано методологічні засади дослідження помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду; охарактеризовано помсту як окремий мотив, вчинення злочину щодо працівника правоохоронного органу чи суду; виокремлено особливості віктимної поведінки працівників правоохоронних органів; запропоновано характеристику особи, яка вчинила злочин відносно працівника правоохоронного органу з мотивів помсти; розроблено модель прогнозування злочинів, вчинених із мотивів помсти щодо працівника правоохоронного органу; запропоновано заходи з оптимізації безпеки працівників суду та правоохоронних органів.

Заслуговує на увагу й дисертаційне дослідження В.В. Полухіна на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу» [10] у якому: охарактеризовано громадський порядок та громадську безпеку як об'єкти кримінально-правової охорони; встановлено кореляційні залежності між категоріями громадський порядок, громадська безпека, посягання на життя працівника правоохоронного органу; охарактеризовано особливості статусу потерпілого від посягання на життя працівника правоохоронного органу; крізь призму кримінологічного підходу сформована характеристика суб'єктів таких злочинів. У контексті формування положень відповідної позавидової методики важливими є положення цієї роботи щодо можливості вчинення посягання на життя працівника правоохоронного органу шляхом бездіяльності, що дозволить детальніше охарактеризувати та класифікувати способи вчинення таких злочинів.

Також, звернімо увагу на дисертацію В.С. Ткаченко за темою «Кримінально-правова охорона особистості працівників правоохоронних органів, які забезпечують громадський порядок та громадську безпеку» [11] у якій: визначено місце особистості представника влади (працівника поліції) у системі охоронюваного кримінальним законом правовідношення управління; охарактеризована структура і динаміка таких злочинів, а також проаналізовані чинники, які впливають на їх показники; виокремлено систему та роль обставин, які виключають злочинність діяння; окреслено систему суб'єктивних ознак, які визначають кримінальну відповідальність за такі злочини. Окремі положення аналізованого дисертаційного дослідження стануть теоретичним підґрунтям для характеристики обставинки вчинення таких злочинів, зокрема її впливу на розроблення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та конкретизації переліку обставин, які підлягають встановленню під час розслідування таких кримінальних правопорушень.

Заслуговує на аналіз і дисертаційне дослідження Шрамченко А.В. на тему «Кримінально-правовий захист працівників міліції під час виконання ними службових обов'язків» [12] у якому: охарактеризовано стан злочинності відносно працівників поліції; окреслено місце категорії «працівник міліції» у системі працівників правоохоронних органів; надано детальну кримінально-правову характеристику окремих груп злочинів щодо працівників міліції, зокрема злочинів: проти життя, проти здоров'я, проти честі та гідності працівника міліції. Положення цього дисертаційного дослідження стануть теоретичною основою під час характеристики особливостей статусу потерпілого-працівника поліції від таких злочинів, а також визначення особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю таких осіб. Крім того, окремі положення цієї дисертації слугуватимуть теоретичною основою для формування детальної криміналістичної класифікації злочинів проти працівників, які вчиняються щодо них під час виконання службових обов'язків.

Також звернімо увагу на дисертацію Є. Л. Таможеника на тему «Злочини проти законної діяльності представників влади кримінально-правовий та кримінологічний аспекти» [13] у якій: надана соціально-правова характеристика злочинів цієї категорії; сформована система злочинів проти осіб, які здійснюють законний порядок управління; надано кримінально-правову характеристику посягання на життя працівника правоохоронного органу, застосування насильства щодо представника влади; образа представника влади; класифіковано та охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні причини посягання на життя працівника правоохоронно-

го органу. Безумовно, що положення вказаного дослідження можуть стати теоретичним підґрунтям для формування криміналістичної системи злочинів відносно працівника поліції, а також розроблення їх детальної криміналістичної класифікації як за кримінально-правовими, так і за криміналістичними критеріями.

Також, у якості теоретичного підґрунтя формування методики розслідування злочинів, вчинених відносно працівників поліції необхідно відзначити дисертацію С.А. Яковлевої на тему «Кримінально-правова оцінка насилля по відношенню до представника влади у зв'язку із виконанням ним посадових обов'язків» [14] у якій: охарактеризована діяльність представника влади як об'єкт кримінально-правової охорони; надано детальну характеристику представника влади як потерпілого від таких злочинів; окреслено особливості злочинної діяльності пов'язаної із застосуванням насильства та обстановки вчинення насильства.

Крім того, необхідно відзначити дисертаційне дослідження М.М. Курбанова на тему: «Кримінально-правова охорона суб'єктів кримінального процесу» [15], де охарактеризовано суб'єктів кримінального процесу як потерпілих від злочинів проти правосуддя; надано характеристику посягання на життя особи, яка здійснює правосуддя чи досудове розслідування; проаналізовано особливості механізму погрози вбивством чи насильницьких дій щодо особи у зв'язку із здійсненням нею правосуддя чи досудового розслідування; надано характеристику наклепу відносно слідчого чи особи, яка проводить дізнання; сформовано кримінально-правову характеристику розголошення відомостей щодо заходів безпеки, які застосовані відносно учасників кримінального процесу.

Звернімо також увагу на дисертацію О.М. Терехової за темою «Кримінально-правова охорона життя та здоров'я осіб, які здійснюють правосуддя чи досудове розслідування» [16] у якій: визначена соціальна зумовленість кримінально-правової охорони життя та здоров'я осіб, які здійснюють правосуддя чи досудове розслідування; проведено порівняльний аналіз законодавства різних країн щодо кримінально-правової охорони життя і здоров'я осіб, які здійснюють правосуддя чи досудове розслідування; надана детальна кримінально-правова характеристика посягання на життя особи, яка здійснює правосуддя чи досудове розслідування; сформовано кримінально-правову характеристику погрози чи насильницьких дій відносно особи, яка здійснює правосуддя чи досудове розслідування.

**Висновки.** Підсумовуючи викладене необхідно відзначити, що наразі теоретичним підґрунтям позавидової методики розслідування злочинів, вчинених відносно працівників поліції є напрацювання вчених у галузі кримінального права та кримінології. Наукові результати вказаних досліджень у контексті формування такої позавидової методики можуть бути використані за такими напрямками: а) розроблення криміналістичної класифікації злочинів щодо працівників поліції; б) характеристики особи злочинця та потерпілого; в) характеристики мотивів вчинення таких злочинів у залежності від особи потерпілого та обстановки їх вчинення; г) характеристики способів вчинення таких злочинів; д) конкретизації обставин, які підлягають встановленню під час розслідування; е) формуванні тактичних рекомендацій щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

#### Список використаних джерел:

1. Степанюк Р.С. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1. С. 236-245. С. 240.
2. Даньшин М.В. Про об'єкт і предмет криміналістики та її зв'язки з іншими юридичними науками. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. Випуск. 20. 2013. С. 98-107
3. Ізай І.М. Кримінально-правова протидія втручання в діяльність працівників правоохоронних органів. автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. К. 2018. 20 с.
4. Габуда А.С. Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеними владними повноваженнями: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Львів. 2012. 214 с.
5. Магомедов М.М. Уголовная ответственность за посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного органа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. М., 2009. 20 с.
6. Кузьмин А.В. Уголовно-правовая охрана личности сотрудников правоохранительных органов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Краснодар. 2016. 32 с.
7. Сулейманова И.В. Насильственные преступления против представителей власти в сфере порядка управления: уголовно-правовое и криминологическое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Уфа. 2015. 30 с.

8. Семенов М.В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика посягательства на жизнь сотрудника правоохранительного органа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань. 2007. 20 с.
9. Мирошниченко А.К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків. 2018. 20 с.
10. Полухин В.В. Уголовная ответственность за посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного органа: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. М. 2002. 146 с.
11. Ткаченко В.С. Уголовно-правовая охрана личности сотрудников правоохранительных органов, обеспечивающих общественный порядок и общественную безопасность: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. М. 1998. 219 с.
12. Шрамченко А.В. Уголовно-правовая защита сотрудников милиции при исполнении ими служебных обязанностей: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. СПб. 2004. 215 с.
13. Таможник Е.Л. Преступления против законной деятельности представителей власти: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Тамбов. 2006. 296 с.
14. Яковлева С.А. Уголовно-правовая оценка насилия в отношении представителя власти в связи с исполнением им должностных обязанностей: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Ульяновск. 2003. 211 с.
15. Курбанов М.М. Уголовно-правовая охрана субъектов уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Махачкала. 2001. 259 с.
16. Терехова Е.Н. Уголовно-правовая охрана жизни и здоровья лиц, осуществляющих правосудие или предварительное расследование: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. М. 2011. 234 с.